

ményt. A képanyagot Mezey Béla gyűjteményéből válogatták.

A csodálatos mandarin viszontagságos sorsú remekmű. Lengyel Menyhért, a szöveg írója már nemzetközi híró drámaíró volt, amikor *A Kékszakállú herceg vára* 1918-as bemutatójának másnapján zseninek nevezte Bartók Bélát naplójában, „aki feloldva mondja el azt, amit mi, szegények, szavakban akarunk kifejezni”. Bartók így írt *A csodálatos mandarinról* feleségének: „Pokoli egy muzsika lesz, ha sikerül. Az eleje egészen rövid bevezetés függöny, — nyitás előtt, — rettenetes zsvaj, csörömpölés, túlközel, egy világváros utcai forgatagából vezetem be a hallgatót az apactanyára.” Hangzavar, Illyés Bartók-versének kezdő sorát idézve, — de tisztító erejű. Történelmi háttere az 1914 óta tartó háborús rémdráma, a halál aratása, s vele szemben az emberi boldogság vágyának a tragikumon is átvergődő reménye. A mű útja a bemutatóig már-már krimi. Az ősbemutató 1926-ban Kölnben volt. Botrány, letiltás követte. Bartók többé nem látta művét színpadon, sem Prágában 1927-ben, sem 1942-ben Milánóban Ferencsik János vezényleésével, hiszen akkor már második éve Amerikában élt s gyöttrődbe komponálta a megszagattott hazaszeretet és az égő honvágy remekét, a *Concertót*. 1945-ben itthon is előadták a táncjátékot, de szerzője akkor már halott volt. Ám az önkény 1950-ben leparancsolta a színpadról, mert azt nem látta alkalmasnak „a dolgozó nép erkölcsi és ízlésbeli nevelésére”. 1954-től a nagy zenetudós, Szabolcsi Bence szállt síkra a remekműért, s ennek eredményeként lett zenetörténeti dátum 1956. június elseje, a bemutató. Harangozó Gyula rendezése és koreográfiája, Lakatos Gabriella és Vashegyi Ernő főszereplése, Kenessey Jenő vezénylese mindent „kihozott” a műből, amit halhatatlan szerzője beleálmodott.

A kísérő tanulmány Bónis Ferenc kiemelkedő írása. „Kelet és Nyugat, múlt és jelen, pentatónia és atonalitás, megváltás Wagner eszméi szerint, végső szintézis nincs és nem is lehet. A romlatlan östermészet nem békíthető össze a romlott nagyváros civilizációjával. Vagy a nagyváros igázza le a természetet, vagy az hódítja vissza a civilizációval, ami még visszahódítható.” Tiszteljük és őrizzük híven értékeinket. (*Magyar Bibliofil Társaság — Tervan*, 1993)

PÁLMAI KÁLMÁN

BAKA ISTVÁN: SZTYEPAN PEHOTNIJ TESTAMENTUMA

Baka István legújabb kötetével a szó hagyományos értelmében vett szép verseket vesz kézbe az olvasó. A szépség, az artistikum nemcsak külön-külön az egyes verseket jellemzi, hanem a kötet egészét a megszerkesztettség, a rendkívül szigorú műgond uralja, hogy végül e testamentum egészét olvasva bontakozzék ki valamiféle lehetséges jelentés.

Mint ahogy a cím jelzi, a versek a végső dolgok megtapasztalásának közelében fogantak. A lírai alapélmény a halál, a pusztulás lehetősége, az ajándékként megélt szerelem, s a kegyelemként megadatott lét. Két nagyobb részre tagolható a kötet: az első két ciklus (*Trisztán sebe, Szaturnusz gyermekei*) s a címadó ciklus állítható szembe egymással. Két, érték és képrendszer szempontjából eltérő világ bontakozik ki előttünk. Az első rész érték- s kultúratalított, az európai irodalom motívumkincsét felidéz: a szerelmes versek a Trisztán mondán alapulnak, fellelhetjük Szaturnusz, Mária Magdolna alakját, vagy az unikornis középkori hiedelmét.

A költő azonban a tradicionális képanyagot eszközként használja, új jelentéssel tölti fel. A második rész hangsúlyosan kultúra nélküli világ, Sztyepan Pehotnij fiktív álarcába belebújva egy kultúra, szabadság, mozgás, szerelem nélküli világ halad pusztulása felé. Az első két ciklus képeivel szemben (melyek tradicionálisak, de sajátos módon továbbépítettek) itt meglepően új, eredeti képeket találunk. Sajátosan fonódik egybe bennük emberálat, szent-profán, természet-társadalom technika-mítosz, álom-valóság: mondhatnánk, hogy fenséges és alantas, ám mégsem uralkodik el a groteszk. Ha meg is jelenik a kultúra ebben a részben, legföljebb hiányként, vagy a hiányt megelőző pillanatként. („Fekszem az ágyban váltogatom a/Testhelyzeteket plagizálva Proustot/De szinte minden emlékem eliszkoltt/Ebből se lesz regénytrilógia” — *Álmatlanság, Hideg teremben hölgyek és urak*). A két rész között fellelhetők megfelelőek, melyek biztosítják a kötet egységét, s emellett poétikai funkciójuk a két rész között feszülő ellentét kiemelése is. Ilyen megfelelés például a tenger, kagyló, gyöngy erotikus képeinek újramegjelenése a második részben (*Álmatlanság*), melyek a Trisztán-versekkel mutatnak párhuzamot.

Formai szempontból is tradicionálisak a kötet versei. Rendkívül sok a szonett, megje-

lenik a magyaros verselés is (tizenegyes sorok, felező tizenkettessel keverve, s rímes formákat is találunk. Itt is megfigyelhető azonban a hagyomány vállalása mellett a továbbépítés is, az áthajlások alkalmazásában. Rendkívül merész az enjambement a *Fredman szonettjeiből* című versben: két szonett határán helyezkedik el. Az *Egy csepp méz* című költeményben pedig a lassan hömpölygő tizenegyesek menetét töri meg.

Baka István verseit olvasva a mai magyar líra hagyományos vonalának egy nagyon szép, értékes kiegészítést ismerkedhet meg az olvasó. (*Jelenkor*, 1994)

LIPTAI CSILLA

BÁLINT BALASSI POEMES CHOISIS

— Balassi Bálint válogatott versei

Balassi legszebb verseiből húszat foglal magában ez a kétnyelvű kötet. Bevezetőjét nyelvünk és irodalmunk kitűnő francia ismerője, Jean-Luc Moreau írta. Nem szokványos bevezető ez, hanem Balassi koráról, életéről és költészetéről szóló szépen megírt esszé. Avval kezdődik, hogy a nagy szavak valójában mindig kis szavak szoktak lenni. Mi értelme lenne Balassit a francia reneszánsz nagyjaihoz hasonlítani, és például azt állítani, hogy ő a magyar Ronsard? Kedvet kapna-e az olvasó, ha Ronsard-t a francia Petraracának nevezve próbálnák bemutatni? Jean-Luc Moreau jól tudja a választ, és esszéjében éppen arra világít rá, ami sajátlagos volt Balassi költői világában. Szavát nem igazítja a francia átlagolvasónak a magyar történelemtől és irodalomtól feltételezhetően csekély ismereteihez — amit magyar szerző bizonyára megtenne —, hanem nagykorúnak és egyenrangúnak tekinti közönségét.

A verseket Lucien Feuillad fordította, akit még Gara László nyert meg a magyar irodalom ügyének. Feuillad nem tud magyarul, Gara egykori nyersfordításából dolgozott, s fordításainak egy része már megjelent az 1962-es legendás *Anthologie de la Poésie hongroise*-ban. A tolmácsolásban franciául megszólaló Balassi-versek világosak, jól érthetőek, s különösen szép a zenei hangzásuk. Ez azért öröndetesen meglepő, mert ismeretes, hogy a francia műfordítások legtöbb esetben nem sokat törődnek a formahűséggel, hanem egyszerű, prózaversszerű formában adják vissza

az eredeti versek szemantikai tartalmát. Feuillad nem ezt a francia fordítói hagyományt követi, hanem mindent megtesz, hogy megőrizze a Balassi-vers különös tonálisát.

*O mon beau rossignol,
J'écoute tes paroles
Au milieu des vertes ramées,*

*Te szép zöld fülemüle,
zöld ágak közibe
mondod el énekedet,*

A zenei hangzás kedvéért inkább megváltoztatja az eredeti szöveg grammatikai viszonyait, így lesz a harmadik személyű igéből („mondod”) az első személyű „j'écoute” (halom). Ez a hűtlenség azonban a versszerűség mélyebb hűségének eszköze. Sajnos a francia műfordítói iskolák nyelvtechnikai korlátaiból következően Feuillad-nak olyan bravúrra, hogy az eredeti vers régies ízét és régies ortográfiáját is megpróbálja leképezni — ahogy például Jékely Zoltán fordította nálunk a Balassi-kortárs, Papillon de Laphrise-t — már nem futja ereje. (*Balassi Kiadó*)

KENYERES ZOLTÁN

BERTÓK LÁSZLÓ: PRIUSZ

Egyre több olyan önéletrajzi feljegyzés, dokumentumgyűjtemény jelenik meg mostanában, melyeknek szerzői igyekeznek átvilágítani a sötét 50-es éveket, s feltárni azt a tengernyi szenvedést, amely sok-sok ezer embernek jutott osztályrészéül. E munkák között akadnak irodalmi vonatkozásban másodrangúak és maradandóak, ám közös érdemük, hogy a tényeket mondják el, s annak a nemzedéknek, amely — szerencséjére — nem élte át ezeket az esztendőket, segítenek a kendőzetlen valóság megismerésében.

Bertók László megragadóan érdekes könyve először is azért talál célba, mert annak első részében szinte szenvtelen objektivitással közli hányattatásának hiteles dokumentumait. Jegyzőkönyvek, végzések követik egymást, fényt derítve egy fiatal ember kacskaringós életútjára. Ez a már gimnáziumi éveiben költői tehetséget mutató ifjú — a szerző — egy ártatlan költeményével a rendszer elleni izgatónak vált, a megyei börtön lakója, majd rendőri felügyelet alatt álló megbélyegzettje. Főiskola helyett tsz-fogatosként és könyvelőként dolgozott, s csak 1962-ben rehabilitálták. A második részben *Mintha örökké élne* címmel megrendítő őszinteségű jegyzetek, emléktöre-